

דף למנחה

ספר שמואל א' כ"ט-ל"א; שמואל ב' א'-ב'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק כט - שרי פלשתים מתנגדים ליציאת דוד למלחמה איתם

פרק ל - מלחמת דוד בעמלק

פרק לא - מות שאול במלחמה בפלשתים

שמואל ב פרק א - הבשורה לדוד על מות שאול, וקנינת דוד על שאול ויהונתן

פרק ב - המאבק בין בית שאול לבית דוד

מבט על ספר שמואל

השבוע אנו מסיימים ללמוד את ספר שמואל א ופותחים את הלימוד של ספר שמואל ב. נשים לב שספר שמואל נכתב כספר אחד אשר חולק מאוחר יותר לשני ספרים, כך שהנהגת שמואל ומלכות שאול נמצאות בספר שמואל א, ומלכות דוד נמצאת בספר שמואל ב.

מבנה ספר שמואל א':

בין בית עלי ושמואל ח-א	ראשית מלכות שאול ט-טו	בין שאול לדוד טז-כז	אחרית מלכות שאול כח-לא
---------------------------	--------------------------	------------------------	---------------------------

מבנה ספר שמואל ב':

מלכות דוד בחברון א-ד	מלכות דוד בירושלים ה-י	חטא דוד והמאבקים הפנימיים יא-כ	חתימת מלכות דוד כא-כד
-------------------------	---------------------------	-----------------------------------	--------------------------

כפי שניתן לראות מהחטיבות של ספר שמואל א, הספר עוסק במעבר מבית עלי להנהגת שמואל, ולאחר מכן עוסק בייסוד המלוכה בעם ישראל ובמלך הראשון - שאול. מלכותו מתוארת בקיצור רב, ובעיקר מתוארים כישלונותיו וקריעת המלוכה ממנו. חלק נכבד מן הספר עוסק בעלייתו של דוד במקביל להידרדרותו של שאול, ובניסיונות של שאול לפגוע בדוד כדי למנוע את הצלחתו (כפי שראינו בשיעור הקודם). הספר מסתיים עם מותו של שאול בקרב עם הפלשתים. ספר שמואל ב מתחיל באותה נקודה של מות שאול בקרב - אך מתואר מן הזווית של דוד אשר מקבל את הבשורה, ומקונן על מות שאול ויהונתן. אם כן, מות שאול מהווה את נקודת המעבר בין הספרים.

ספר שמואל ב מתאר את מלכות דוד, בתחילה בחברון על יהודה בלבד, ולאחר מכן על כל ישראל בירושלים. מפרק י"א ואילך מתוארת הידרדרות, המתחילה בחטא דוד בבת שבע, אשר בעקבותיו נוצרים מאבקים בתוך ביתו של דוד המגיעים עד כדי מרידה בדוד ומלחמת אחים. לבסוף חוזר דוד למלכותו בירושלים, ושוב מאחד סביבו את העם. הספר מסתיים עם קניית גורן ארוונה היבوسی, המקום בו ייבנה המקדש.

נשים לב לתופעה ייחודית בספר שמואל: בספר מופיעות שלוש שירות: שירת חנה בתחילת הספר (שמואל א פרק ב'), קנינת דוד באמצע הספר (שמואל ב פרק א'), ושירת דוד בסוף הספר (שמואל ב פרק כ"ב). התופעה של שיר שפותח או מסיים חטיבת פרקים מוכרת ממקומות נוספים במקרא. כך למשל ברכות יעקב לבניו כמעט שחותמות את ספר בראשית בנבואה שירית, שירת הים לאחר סיפור קריעת ים סוף עשויה לתפקד כחתימה של

סיפור יציאת מצרים, שירת האיזינו כמעט שחותמת את ספר דברים ושירת דבורה חותמת את סיפורה של דבורה בספר שופטים.

השירות בספר שמואל מציינות את התהליך של הספר כולו. השיר הראשון, עוסק בלידת שמואל. שמואל הוא המנהיג הגדול של עם ישראל לאחר השבר של תקופת השופטים. שמואל הוא זה שבסופו של דבר ממליך את המלך הראשון - שאול. השיר השני הוא קינת דוד על שאול ויהונתן. אם השיר הראשון בספר בישר על הולדת המנהיג החדש, השיר השני מבשר על מותו הטראגי של המלך הראשון בישראל. בקינה זו מתגלה גדולתו של דוד אשר במקום לשמוח במפלת שאול אויבו, הוא מקונן על מותו. שיר ההודיה של דוד יגיע בסוף הספר, והוא השיר השלישי. כמו חנה בפתיחת הספר, דוד מודה לה' על כל הטובות שעשה לו. בחינה של שני השירים מגלה שיש קשר ביניהם. דוד אומר "כי מי אג-ל מבלעדי ה' ומי צור מבלעדי אג-להינו" (שמ"ב כ"ב, לב), וכמעט נשמע שדוד מדקלם את דברי חנה בפתיחת הספר: "אין קדוש פה' כי אין בלתך ואין צור פאל-הינו" (שמ"א ב', ב). גם סיום שתי השירות דומה. דוד מסיים את שירת ההודיה שלו בפסוק המפורסם: "מגדיל (מגדול) ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם" (שמ"ב כ"ה, נא), כמו חנה שסיימה את תפילתה בברכה למלך: "וימתן על מלכו ויגרם קרן משיחו" (שמ"א ב', י). קשה לומר שמדובר בצירוף מקרים, ונדמה ששתי השירות משוחחות זו עם זו, ומהוות חתימה מעין הפתיחה (=אינקלוזיו) לספר שמואל.

אם כן, שלושת השירים מלווים את הקורא בעוגנים המרכזיים של ספר שמואל: לידת שמואל, מות שאול והצלחת מלכות דוד.

לימוד מעמיק

מות שאול בקרב על הגלבע

חלק א': תבוסה או גבורה?

שאל היה המלך הראשון שהומלך על עם ישראל. אחת המטרות החשובות של העם בבקשת המלך היתה "ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו" (ח', כ), ואכן הפעולות הראשונות של שאול היו להלחם בבני עמון ובפלשתים, ולבנות צבא מסודר שיוכל לעמוד מול האויבים של ישראל באופן קבוע ומקצועי. (כמתואר בפרק י"ד פס' מו-נב).

אולם, שאול לא מצליח להתמודד עם הפלשתים, ולכל אורך שנות מלכותו הפלשתים מהווים איום על ישראל. העובדה ששאול מת בקרב עם הפלשתים מסמלת את כשלונו במשימה החשובה שהוטלה עליו. [על כך, ראה](#) [בשיעור של ד"ר מרדכי סבתו](#)

יחד עם זאת, הקרב על הגלבע מהווה גם נקודה לזכותו של שאול. למרות ששאול יודע שהמלוכה נקרעה ממנו, הוא ממשיך להילחם עם הפלשתים, ובמלחמה האחרונה גבורתו בולטת יותר, מכיוון שלפני המלחמה, בהתגלות שמואל לשאול ע"י בעלת האוב, שמואל אומר במפורש לשאול: וימתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים (כ"ח, יט). למרות הידיעה הקשה הזו יוצא שאול למלחמה. הוא היה יכול לברוח, להימנע ממלחמה, אך בתור מלך ישראל הוא מרגיש מחוייב לעמוד בראש העם ביציאה לקרב, על אף הידיעה שהוא ימות בקרב זה.

גם נפילתו של שאול על חרבו, אשר יכולה להתפס כהתאבדות מתוך פחד ותבוסתנות, יכולה להתפרש כמעשה גבורה. על כך, ראה [בפוסט מאת הרב אמנון בזק](#).

בקינתו של דוד על שאול הוא מתאר את שאול כגיבור:
הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים. אל תגידו בגת אל תבשרו בחוצת אשקלון פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלזנה בנות הערלים. הרי בגלבע אל טל ואל מטור עליכם ושדי תרומת פי שם נגעל מגן גבורים מגן שאול בלי משיח בשמן. מדם חללים מחלב גבורים קשת יהונתן לא נשוג אחר וחרב שאול לא תשוב ריקם. שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו מנשדים קלו מאריות גברו. בנות ישראל אל שאול בכינה המל בשכם שני עם עדנים המעלה עדי זהב על לבושכן. איך נפלו

גברים בתוך המלחמה הונתו על במוותיך חלל. צר לי עליך אחי הונתו נעמת לי מאד נפלא אתה אהבתך לי מאהבת נשים. איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה.

השורש "גבר" חוזר בקינתו של דוד 6 פעמים, ובביטויים נוספים הוא מתאר את שאול ואת יהונתן כאנשי מלחמה מצויינים: קשת הונתו לא נשוג אחר וקרוב שאול לא תשוב ריקם; מנשרים קלו מאריות גברו; כלי מלחמה. (רש"י, רד"ק ומצודות מפרשים ש"כלי מלחמה" הכוונה לשאול ויהונתן שהיו כלי המלחמה של עם ישראל). דוד מתייחס לשאול וליהונתן כגיבורים, וקינתו הנוגעת ללב מקבעת בתודעה של עם ישראל לדורותיו את גבורתו של שאול. על גבורתו של שאול בקרב האחרון, ראה [בפוסט מאת דניאל שרשבסקי](#).

שיר

בהשראת תפיסה זו, הרואה את שאול כגיבור מלחמה, נכתבו כמה שירים המתארים את הקרב האחרון של שאול כגבורה ולא כתבוסה. כך למשל בבית האחרון של [השיר "שאל" מאת עקיבא נוף](#):

"ועם בוא יום אחרון והוא שוב מעין-דור,
כבר חתום גורלו, לא נסוג לאחור,
מן הקרב לא ערק, חובותיו עוד השלים,
מלך טוב ויפה, גם אוהב גם נעים".

[לחץ כאן לביצוע השיר](#)

וכך גם [בשיר "על הרי הגלבע" מאת שאול טשרניחובסקי](#), הסבר לשיר [ראה בסרטון מאת ד"ר רחל עופר](#).

חלק ב': מי הרג את שאול, ומדוע הרג דוד את הנער העמלקי?

ספר שמואל ב נפתח בבשורה לדוד על מות שאול. סיפור זה חוזר במידה מסויימת על ההתרחשות שתוארה בסיומו של ספר שמואל א (פרק ל"א), אך מזוית אחרת: הפעם לא סיפור אוביקטיבי של ההתרחשויות, אלא מנקודת מבטו של דוד: בשורת הנער העמלקי על מות שאול, ותגובת דוד להתרחשויות.

מעניין לשים לב, שהתיאור שמקבל דוד על מות שאול איננו תואם במדויק את התיאור של פרק ל"א על מותו של שאול. ההבדל המרכזי בין שני התיאורים הוא בשאלה כיצד בפועל מת שאול. לפי התיאור בפרק ל"א, שאול מת בנפילה על חרבו, והנער העמלקי אינו נזכר בו כלל. ואילו לפי התיאור של הנער העמלקי, שאול ביקש מהנער העמלקי להרוג אותו.

אפשרות אחת היא להבין שהסיפורים משלימים זה את זה: שאול לא מת מיד עם נפילתו על חרבו, ולכן הוא ביקש מהנער שיגאל אותו מייסורי הגסיסה ויהרוג אותו - בקשה שהעמלקי ניאות למלאה, כך מפרש רלב"ג:

רלב"ג שמואל ב' א', ו: ידמה שאחר שנפל על חניתו וראה שלא דקרהו היה שאול נשען עליו בכח להשלים הדקירה וכאשר ראה כי לא יכול על זה אמר לנער העמלקי שימותתהו:

אולם, לפי פירוש זה קשה להבין מדוע פרק ל"א איננו מתאר את הסיפור במלואו, ומשמיט את הקטע על הנער העמלקי? אפשרות אחרת להבנת הסתירה בין שני הפרקים היא כפי שמפרש רד"ק:

רד"ק שמואל ב' א', י: "ואמותתהו" - הו"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ... ופירשו הקדמונים לפי שכיזב, שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת, לכן נפתחה וי"ו ואמותתהו:

לפי פרוש רד"ק, הנער העמלקי שיקר. אם נלך לפי פירוש זה, נצטרך להבין מה ראה העמלקי לשקר? מדוע יחס לעצמו את הריגת שאול? ובכל מקרה עלינו להבין מה ראה דוד לשפוט את העמלקי בחומרה רבה כל כך? הרי לפי סיפורו, הוא בסך הכול מילא את בקשתו של שאול! אם ביקש שאול להציל את כבודו ולא למות בידי הפלשתים, האומנם צריך היה הנער לסרב לבקשה זו?!

דומה שהתשובה לשאלה זו באה בפרקים הבאים. כאשר הרגו שני שרי הגדודים של שאול, רכב ובענה, את איש בושת, בנו הנותר של שאול, אשר מלך תחתיו, והביאו את ראשו לדוד במחשבה שישמחוהו בכך, טען דוד כלפיהם בתקיפות: "כִּי הַמֶּלֶךְ לִי לֹאמַר הִנֵּה מֵת שָׂאוֹל וְהוּא הָיָה כְּמִבְשָׂר בְּעֵינָיו וְאַחֲזָה בּוֹ וְאֶהְרָגֵהוּ בְּצִקְלִי אֲשֶׁר לְתַתִּי לוֹ בְּשָׂרָה. אֵף כִּי אֲנָשִׁים רָשָׁעִים הִרְגוּ אֶת אִישׁ צִדִּיק בְּבִיתוֹ עַל מִשְׁכָּבוֹ..." (ד', י-יא). מכאן נראה, שמה שהפריע לדוד היה הדרך שבה הודיע הנער על מותו של שאול: כבשורה טובה, ולא כמבשר על אסון.

מה בסיפורו של הנער מעיד על כך שהוא מתייחס למות שאול כבשורה טובה? נראה שהנקודה הבעייתית עולה בסוף סיפורו של הנער: "וְאֶקַח הַנֶּזֶר אֲשֶׁר עַל רִאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל זְרַעוֹ וְאֶבְיֵאֵם אֶל אֲדֹנָי הָנֶה" (י). אם עד לשלב זה נראה סיפורו של העמלקי סביר, אולי אפילו מעורר אמפתיה, הרי שבצעד זה סוטה העמלקי מתפקיד המספר. לקיחת הנזר מעל ראש שאול והבאתו לדוד מעידה, ללא ספק, כי בעיני הנער מהווה סופו של שאול גם הזדמנות להמלכת דוד. גם אם העמלקי לא ביטא שמחה על מותו של שאול, מכל מקום, היה בצעד זה צד של חנופה כלפי דוד, ותחושה כאילו אם כבר אירעה טרגדיה, לפחות יוכל הוא להפיק ממנה טובת הנאה על ידי מה שנראה בעיניו כרצוי לדוד.

אלא שדווקא בנקודה זו עורר העמלקי את חמתו של דוד. כפי שראינו לאורך ספר שמואל א, דוד גילה כבוד רב כלפי שאול, ומנע כל פגיעה בו, בחזרו שוב ושוב על דבר היותו "משיח ה'". דוד רואה בחומרה רבה את ההעזה של הנער העמלקי להרוג את משיח ה'. כזכור, נערו של שאול לא היה מסוגל לקיים את ציוויו לדקרו בחרב: "וְלֹא אָבָה נִשָּׂא כְלָיו כִּי יֵרָא מְאֹד". מן הסתם פחד נושא הכלים בדיוק ממה שהזכיר דוד - לשלוח יד במשיח ה'. בדברי העמלקי, לעומת זאת, אין אפילו היסוס להרוג את שאול.

אם העמלקי אכן הרג את שאול בעצמו, זה בוודאי חמור מאד בעיני דוד, אך גם אם הוא משקר, ולא הרג את שאול, והוא רק מנסה להרוויח משהו ממותו של שאול ומההתחנפות לדוד - אפילו סגנון ההתייחסות הזו למותו של המלך חמור מאד בעיני דוד.

אם כן, הנער העמלקי היה בטוח שדוד מעוניין במותו של שאול, וישמח בכך, ולכן הוא בא לבשר על מות שאול, ויתכן שהוא אף ייחס לעצמו את הריגת שאול על אף שלא עשה זאת, מתוך מחשבה שדוד יעניק לו פרס על הריגת שאול. אולם, הוא לא קרא נכון את המפה: דוד נמנע לכל אורך הדרך מהריגת שאול, וגם כעת דוד אינו שמח במותו של שאול אלא מצטער על כך, ומי שחושב להרוויח ממות שאול, ואולי אף מוכן להשתתף בהריגתו, ראוי למוות בעיניו של דוד.

[להרחבה, ראה במאמרו של הרב אמנון בזק, בשיעורו של הרב מנשה וינר, ובפוסט מאת הרב אביה הכהן](#)

לדעת פרופ' יהודה אליצור, הריגת הנער העמלקי היתה מסיבה אחרת לגמרי. לפי דבריו, "סגנון חייהם של העמלקים היה לאסוף מודיעין על נקודות תורפה של עמים אחרים, ולפשוט עליהם בזמן חולשתם, ולקחת שלל. הנער העמלקי וחבריו שוטטו בסביבות הגלבוש והסתננו לשדה הקרב בלילה, וחיפשו במה הם יכולים לזכות לפני שיבואו הפלשתים המנצחים לפשט את החללים. התמזל מזלו של הנער, שנקלע אל המקום ששם הייתה מוטלת גווייתו של שאול, מצא את הנזר ואת האצעדה, לקח אותם כמובן, ואז עלה על דעתו הרעיון שיוכל לזכות בפרס כפול ומכופל, יקח את הנזר ואת האצעדה, ילך לדוד, יקבל פרס גדול ואולי אף יקנה שביטה בגדודו. כמו שהתחזה בצפון הארץ לעובר אורח ישראלי, כך יעמיד פנים אצל דוד שהוא חייל ישראלי שנמלט מן המערכה ויצליח. כלל לא עלה על דעתו, שיודה באוזני דוד שהוא עמלקי. למה יעשה שטות כזאת? אך כאשר הגיע לשם, נתברר לו שנפל בפח. המבטא שלו, ההופעה שלו, הדיבור שלו וכל מהותו וכל טיבו, מיד אמרו לו לדוד מי הוא. ואז היה צריך הנער להוסיף נדבכים על הסיפור המקורי שהכין לעצמו, והנדבכים האלה שהוסיף היו רעועים מאוד. ההודאה הכפולה שהוא עמלקי וה"נקרא נקריתי" הסגירוהו כליל. דוד הבין ללא צל של ספק מי הוא האיש, והיה מוציאו להורג גם אלמלא היה בגלבוש, גם ללא זיקה כל שהיא לשאול, כי דוד היה רודף את העמלקים ועל אחת כמה וכמה מחבלים ומרגלים עמלקיים. הנער המגיד הזה הוא אחד "המגידים" - המודיעים שתפקידם היה לשוטט בארץ ולהגיד למחנה העמלקי מה שמתרחש בארץ ולשמש פה וידיים ועזר לפשיטות הקטלניות של העמלקים בארץ ועל זה נחרץ דינו, ולא על השאלה אם הרג את שאול או לא הרג את שאול" [לקריאת המאמר המלא מאת פרופ' יהודה אליצור](#).

סיכום

מלחמתו האחרונה של שאול בפלשתים מהווה סיום טרגי למלכותו: המלך שנמשח על מנת להלחם בפלשתים, מת בקרב איתם. יחד עם זאת, יציאתו לקרב למרות הידיעה שהוא עומד למות בו, מהווה נקודה לזכותו של שאול אשר ממשיך לעמוד בגבורה בראש העם עד הסוף.

התייחסותו של דוד למות שאול ממשיכה את הקו בו נקט דוד לכל אורך הדרך: ראשית, הוא מבהיר שהוא איננו רוצה במותו של שאול, ואפילו הורג את הנער העמלקי שחושב שמות שאול הוא בשורה טובה, ובכך מבהיר שמותו של שאול איננו רצוי בעיניו. אך יותר מכך: דוד מקונן על שאול ועל יהונתן קינה נוגעת ללב, המביעה את אהבתו הכנה כלפיהם, ומטמיעה בתודעת עם ישראל את ההתייחסות אל שאול כגיבור מלחמה.

להרחבה

[מתן על הפרק - דפי לימוד לשמואל א פרקים כט-לא](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד לשמואל ב פרקים א-ב](#)

[שיעור מאת ד"ר יעל ציגלר על מותו של שאול](#)

הרחבה על נושאים שלא נדונו בשיעור זה:

[מאמר מאת הרב אמנון בזק על דוד במחנה פלשתים \(שמו"א פרק כט\)](#)

[שיעור מאת הרב ד"ר שוקי רייס על מלחמת דוד בעמלק \(שמו"א פרק ל\)](#)

[פוסט מאת ד"ר צחי לב רן על המלחמה בין אנשי שאול לאנשי דוד על הברכה הגבעון \(שמו"ב פרק ב\)](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נלמד על תחילת מלכותו של דוד בחברון על כל יהודה, והמעבר למלוכה על כל ישראל, כיבוש ירושלים והפיכתה לבירת מלכות בית דוד, העלאת הארון לירושלים והבקשה לבנות את המקדש.